

Politikatudományi tanulmányok

2024

Budapest

POLITIKATUDOMÁNYI ELŐADÁSOK AZ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS
JOGTUDOMÁNYI KARA DOKTORI ISKOLÁINAK
KONFERENCIÁJÁN

2024. június 7.

Kiadja: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
1053 Budapest V. Egyetem tér 1–3.
ISSN 2064-986X

Szerkesztette: Dr. Antal Attila

Budapest
2024

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
A KARI DOKTORANDUSZ KONFERENCIA POLITIKATUDOMÁNYI SEKCIÓJÁNAK PROGRAMJA	6
CZENE-JOÓ MÁTÉ: AZ ADAPTIVITÁS ÉS ELLENÁLLÓ KÉPESSÉG JELLEMZŐ RENDSZERKARAKTERISZTIKÁI ÉS A REZILIENCIAALAPÚ KÖZPOLITIKA-ALKOTÁS.....	7
Bevezetés.....	7
Ellenálló képesség és adaptív kormányzás.....	7
Rezilienciaalapú közpolitika-alkotás.....	8
Összegzés	11
Felhasznált irodalom	13
Máté-Czene-Joó: Adaptive and Resilient Systems' Characteristics and Resilience-Based Policymaking.....	16
FÉNYES CSONGOR: LEHETSÉGES ÁTRENDEZŐDÉSEK A POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓS SZÍNTEREK KÖZÖTT? MOMENTUMBAN VÉGZETT INTERJÚS KUTATÁSOK TANULSÁGAI.....	17
Témamegjelölés	17
Szakirodalmi áttekintés	17
Interjúk lebonyolításának körülményei.....	20
Elemzés	21
Összegzés	24
Felhasznált irodalom	27
Csongor Fényes: Possible Rearrangements among Political Socialization Stages? – Learnings from Interviews among Momentum Youth Party Members	29
KALAS VIVIEN: HATALMI ERŐVISZONYOK AZ EURÓPAI TANÁCSBAN	30
Bevezetés.....	30
Szerződésmódosítás az Európai Unióban	31
Hatalmi erőforrások és sikeres érdekérvényesítés az Európai Tanácsban	32
Belpolitikai aktorok.....	33
Döntéshozatali eljárás	33
A politikai vezető személyéhez kötődő tényezők	34
A tagország mérete, mint másodlagos tényező?	34
Összefoglalás.....	36
Felhasznált irodalom	38
Vivien Kalas: Balance of Power in the European Council	41
LACKÓ BENCE: POSZTAUTOKRATIKUS PÁRTOK ÉS ELITEK MINT JELENSÉGEK TOVÁBBGONDOLÁSA VÁLASZTÓI OLDALRÓL.....	42
A tanulmány felépítése.....	42
Demokratikus visszacsúszás	42
Az autokrácia utódpartja	42
Néhány további kapcsolódó fogalom.....	43
Példák autokratikus utódpartokra	43
A továbbélő autokratikus elit	43
Példák demokráciában megmaradt autokratikus elitekre	44
A választói oldal vizsgálata.....	44
Példák újra megválasztott diktátorokra	45
Egy lehetséges esettanulmány kiindulópontjai: Nigéria	45
Felhasznált irodalom	48
Bence Laczkó: Examining the Phenomena of Post-autocratic Parties and Elites from the Perspective of the Voters.....	49

MISKÓ DÁVID: A FŐVÁROSI TAKTIKAI SZAVAZÓK NYOMÁBAN: EGY KVALITATÍV KUTATÁS BEMUTATÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE	50
Bevezetés: Mit is szeretnénk megtudni?	50
Mikor történik taktikai szavazás?.....	50
Kutatási feltevéseim	53
A kvalitatív kutatás módszertana	54
A fókuszcsoportos kutatáson elhangzottak bemutatása, elemzése.....	58
Választási rendszer taktikai ösztönzéséről	58
Racionális szavazó képe.....	59
Taktikai szavazás általános képe, „eszménye:	59
A taktikai szavazatmegosztás képe, előfordulása	60
A kutatói feltevések vizsgálata.....	60
Befejező és kitekintő gondolatok	61
Felhasznált irodalom	63
Dávid Miskó: In Pursuit of Tactical Voters in Budapest: Presentation and Evaluation of a Qualitative Research	65
NAGY ZSOLT: RÉGI-ÚJ PARADIGMA: NEM-NYUGATOS DEMOKRÁCIA, MINT A LIBERÁLIS DEMOKRÁCIA ALTERNATÍVÁJA	66
Bevezetés.....	66
A liberális demokrácia paradigmája.....	66
A liberális demokrácia paradigmájának kritikája.....	67
A nem nyugati típusú demokráciák (NWD)	68
Egy alternatíva a liberális demokráciákra	69
A paradigma továbbfejlesztésének módjai.....	70
A demokrácia meghatározása.....	70
Nomen est omen – A „nem-nyugati” kifejezés problémája.....	70
A politikai kultúra, a nép rugalmassága és a politikai akarat háromszöge	71
A kapcsolat a Nyugattal és más régiókkal	72
A „Nyugat” határai: Kelet-Közép Európa, mint a regionális demokrácia új megjelenése ..	73
Összegzés: paradigma jövője	74
Felhasznált Irodalom	75
Zsolt Nagy: Old–New Paradigm: Non-Western Democracy as an Alternative to Liberal Democracy	78

ELŐSZÓ

A 2024-ben megtartásra került Kari Doktorandusz Konferencia újabb lehetőséget teremtett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán működő Doktori Iskolák doktoranduszai számára arra, hogy bemutassák doktori kutatásaikat egymás és a közönség számára. Fontos esemény ez, amely szakmai segítséget jelent a doktori hallgatók számára, ugyanakkor alkalmat ad arra is, hogy a tudományegyetemi ethosz szellemében bepillantást nyerjünk és engedjünk a rendkívül sokféle értékes tudományos kutatási irányba.

Ebben az évben a Kari Doktorandusz Konferencia Politikatudományi Szekciójába 11 előadás hangzott el. A korábbi évek tapasztalatai és mintái alapján három panelbe szerveztük Szekciót: *Politikai közösségek, a politikai rendszer kohéziója és nemzetközi viszonyai* panel (vitavezető: Dr. Bene Márton); *Demokrácia és autokrácia* panel (vitavezető: Dr. Antal Attila); *Politikai szocializáció, a magyar pártrendszer és választók* panel (vitavezető: Dr. Szabó Andrea).

A kötetben hat szerző tanulmánya kapott helyett, amely leképezi a 2024. június 7-én elhangzott előadások sokszínűségét és a Politikatudományi Doktori Iskolában zajló kutatások sokféle irányát. Czene-Joó Máté a politikai adaptivitással és ellenállós képességgel foglalkozott; Fényes Csongor arról írt, hogy miként lehetséges az átrendeződés a politikai szocializációs szinterek között; Kalas Vivien témája a Európai Tanács hatalmi erőviszonyai voltak; Laczkó Bence a posztautokráciák párt- és elitviszonyait vizsgálta; Miskó Dávid a budapesti taktikai szavazást elemezte; Nagy Zsolt írása pedig a nem-nyugatos demokráciák témakörében született meg.

Az eddigiek felvillantják a Politikatudományi Doktori Iskola keretében zajló sokféle, sokirányú és interdiszciplináris kutatásokat. A korábbi évek tradícióit folytatva a Doktori Iskola kutatói közössége elkötelezett a Doktorandusz Konferenciák tudásmegosztáson és a tudományos közösségünk eredményeihez való hozzájáruláson alapuló gyakorlata mellett.

2024 szeptembere

A szerkesztő

A KARI DOKTORANDUSZ KONFERENCIA POLITIKATUDOMÁNYI SZEKCIÓJÁNAK PROGRAMJA

2024. június 7.

Program

09.00-09.15	Plenáris ülés: dékáni köszöntő	
	Előadó	Cím
09.30-10.45	Politikai közösségek, a politikai rendszer kohéziója és nemzetközi viszonyai (IV. terem) Vítavezető: Dr. Bene Márton	
	09.30-09.45 Burai Krisztina	A lokális közösségi média-alapú nyilvánosság etnográfiai vizsgálata. (Témavezető: Dr. Bene Márton)
	09.45-10.00 Szolcsányi Péter	A politikai szimbólumokról való gondolkodás változása. Egy szakirodalmi áttekintő. (Témavezető: Dr. Bene Márton)
	10.00-10.15 Czene-Joó Máté	Az adaptivitás és ellenálló képesség jellemző rendszerkarakterisztikái. (Témavezető: Dr. Boda Zsolt)
	10.15-10.30 Kalas Vivien	Hatalmi erőviszonyok az Európai Tanácsban (Témavezető: Dr. Navracsics Tibor)
	<i>10.30-10.45 Vita</i>	
11.00-12.15	Demokrácia és autokrácia (IV. terem) Vítavezető: Dr. Antal Attila	
	11.00-11.15 Krasz Péter	The practice of the Digital Democracy in a Japan, Taiwan and the Republic of Korea. (Témavezető: Dr. Antal Attila)
	11.15-11.30 Laczkó Bence	Posztautokratikus pártok és elitek mint jelenségek továbbgondolása választói oldalról. (Témavezető: Dr. Antal Attila)
	11.30-11.45 Ferencz Gábor	„Tranzitország” Kelet és Nyugat között. Civilizációnizmus a Fidesz diskurzusában. (Témavezető: Dr. Antal Attila)
	11.45-12.00 Nagy Zsolt	A Nem-nyugatos Demokráciák régi-új paradigmája és alkalmazhatósága. (Témavezető: Dr. Gyulai Attila)
	<i>12.00-12.15 Vita</i>	
12.30-13.30	Politikai szocializáció, a magyar pártrendszer és választók (IV. terem) Vítavezető: Dr. Szabó Andrea	
	12.30-12.45 Miskó Dávid	A fővárosi taktikai szavazók nyomában. egy kvalitatív kutatása bemutatása és értékelése. (Témavezető: Dr. Stumpf István)
	12.45-13.00 Gáspár Kristóf	Mint halottnak a csók – A 2024-es magyar ellenzéki előválasztások vizsgálata. (Témavezető: Dr. Mándi Tibor)
	13.00-13.15 Fényes Csongor	Lehetséges átrendeződések a politikai szocializációs szinterek között? – interjú kutatások tanulságai. (Témavezető: Dr. Szabó Andrea)
	<i>13.15-13.30 Vita</i>	

MISKÓ DÁVID: A FŐVÁROSI TAKTIKAI SZAVAZÓK NYOMÁBAN: EGY KVALITATÍV KUTATÁS BEMUTATÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE

DOI: 10.56965/2024.1.Misko

Bevezetés: Mit is szeretnénk megtudni?

A választói magatartás magyarázatára számos megközelítésből születtek már empirikus kutatások. Országspecifikus sajátosságok és a módszertani sokszínűségnek köszönhetően gazdag szakirodalmi paletta áll rendelkezésre a leadott szavazat és a szavazás motivációja közötti – sokszor látens – kapcsolat magyarázatára. A taktikai szavazás feltárására és megértésére tett törekvések szintén a választói viselkedés-kutatás meglévő „arszenálját” gazdagítják. A taktikai választói viselkedés vizsgálata azonban nem egyszerű, és az eredmények sokszor kérdéseket hagynak maguk után. A kutatásokat sok esetben a rendelkezésre álló erőforrások és e erőforrások által meghatározott módszertani irányok befolyásolják. A közbeszédben ráadásul a taktikai motiváció-vezérelte voksolást jó néhányszor szkepticizmus öleli, és megkérdőjelezi e viselkedés életszerűségét a választók körében. A lehetséges taktikai motivációk feltárására és létezésük bizonyítására ezért sokszor „finomabb” módszerek szükségesek.

Hazánkban a taktikai szavazást a legtöbb esetben eddig területi adatokból, illetve az egyéni és listás ági szavazatok különbségéből elvégzett elemzések segítségével próbálták bizonyítani; a mélyebb taktikai motivációk feltárására nem igazán születtek próbálkozások.¹ A jelen tanulmányban vázolt kvalitatív kutatás, amely egy vinyetta módszerrel kiegészített fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat, azonban erre tesz kísérletet.

A kutatás elsősorban arra volt kíváncsi, hogy megfigyelhető-e taktikai szavazás, és ha igen, milyen motivációk vezérelhetik ezt a választói aktust. Továbbá azt is szeretne meg tudni, hogy ez a jelenség mennyire ismert, illetve mennyire gyakori viselkedési forma a választók körében. A vizsgálat fókuszja egyelőre csak a fővárosi lakókra korlátozódott, mert egyrészt egy „megfoghatóbb”, zártabb kontextusban kívántam mérni a jelenséget, hogy aztán a kapott empiriák alapján később az egész ország területére elvégezhető mintázatot nyújtsak, másrészt, a rendelkezésre álló erőforrások ennek a szűkített verzióknak kedveztek.

A tanulmány először betekintést enged a taktikai szavazás elméleti keretébe, ahol az Olvasó megismerkedhet e választói magatartás sokszínű motiváció-készletével, majd az elvégzett kutatás módszertanát és eszközkészletét mutatja be. Az eredmények elemzését követően konklúziókat igyekszik levonni a kutatás egészére, magára a jelenségre, és a további kutatási lehetőségekre.

Mikor történik taktikai szavazás?

A taktikai szavazás² a választói magatartás három fő alaptradícióján³ belül a közgazdasági/racionális tradícióhoz⁴ tartozik, mert annak sajátosságai határozzák meg e

---

¹ Lásd például Tóka Gábor, Török Gábor, Kmetty Zoltán és Carolina Plescia elemzéseit.

² A taktikai szavazást sok más kutatásban stratégiai, kifinomult szavazásnak is nevezik. Én a taktikai jelzöt használom.

³ A választói viselkedéskutatás három fő tradíciója: szociológiai, pártidentifikációs (szociálpszichológiai, Michigani) és a racionális/közgazdasági tradíciók. Ezek bővebb ismertetése a tanulmány fókuszát tekintve nem szükséges.

⁴ E tradíció megalkotása Anthony Downs nevéhez köthető (An Economic Theory of Democracy, 1957).

választói magatartás értelmezési keretrendszerét.⁵ A racionális alaptradíció értelmében a választók felismerik saját önérdéküket, majd e önérdék alapján megvizsgálják és értékelik a rendelkezésre álló politikai alternatívákat, és arra a politikai erőre szavaznak végül, amely megválasztása a választó saját érdekének a legmegfelelőbb⁶, amellyel a saját politikai céljaik leginkább megvalósulhatnak.⁷ Ezzel együtt kiszámolják a választásból származó hasznukat, és a legnagyobb hasznot ígérő, vagy legkevésbé „költséges” alternatívát választják.⁸ A választó számára így a szavazás, a szavazat csak csupán egy eszköz politikai céljainak eléréséhez.⁹

A fent vázolt alapkontextust kiegészítve taktikai szavazás akkor történik, ha a választó nem az őszinte preferenciájának megfelelően szavaz, hanem a választási eredmény valamilyen számára kedvező irányba történő befolyásolási szándéktól vezérelve egy másik pártra vagy jelöltre voksol.¹⁰ Alapdefiníció szerint felismeri „kedvenc” (azaz preferált) pártjának, jelöltjének mandátumszerzési esélytelenségét egy adott választókerületben, és a győzelemre esélyes jelölt valamelyikére voksol racionális kalkulációkat követően, hogy így befolyásolja a választások kimenetelét egy számára kedvező „haszon” megszerzése végett.¹¹ A taktikai szavazás jelöltek és pártok irányába is megvalósulhat, és az esélytelenség észlelésén kívül még számos más motiváció ösztönözheti ezt a viselkedési formát.¹²

A nem a legpreferáltabb pártra való voksolás mellett más kritériumoknak is teljesülniük kell, hogy biztosan taktikai viselkedésről beszélhessünk. A választóknak ezenfelül ugyanis rendelkezniük kell elvárásokkal, amelyek alapján súlyozza a politikai szereplőket¹³, és elengedhetetlen, hogy a nem pártpreferenciájának megfelelő szavazattal mindenképp befolyásolni akarja a választás végeredményét.¹⁴

Koalíciós kormány vezette országokban létezik az úgynevezett koalíciós taktikai szavazás egy sajátosabb megközelítése is, amelyben a választó azért nem a legpreferáltabb pártjára vagy jelöltjére szavaz, hogy taktikai szavazatával egy céljainak megfelelő kormánykoalíció valósulhasson meg a választások után.¹⁵

Mindezekkel szemben, ha a szavazó pártpreferenciájának megfelelően szavaz, és nem végez különösebb racionális kalkulációkat, úgynevezett őszinte szavazatot ad le, amely semmi esetre sem tekinthető taktikainak.¹⁶

A taktikai szavazás elmélete olyan választókat feltételez, akiket foglalkoztatnak a politikai eredmények, a különböző politikai pártokkal kapcsolatban preferenciákkal rendelkeznek, és kalkulálnak más választók viselkedésével, illetve a választás után győztes politikai szereplők lehetséges magatartásával.¹⁷ Ezekhez rendelkeznek elvárásokkal a közelgő választási eredményekkel, és más választók viselkedésével kapcsolatban.¹⁸ Racionálisan instrumentálisak, mert szavazatukra a választási végeredményt befolyásoló eszközként tekintenek csupán.¹⁹ A kalkulációikhoz továbbá nélkülözhetetlen, hogy a jelöltek esélyeiről

---

⁵ A közgazdasági/racionális tradíció számos más irányzatnak is megágyazott, azonban a tanulmány témáját tekintve ezek ismertetése szintén nem szükségeszerű.

⁶ Enelow-Hinich 1984. 145.

⁷ Harrop-Miller 1987. 130.

⁸ Evans 2004. 71.

⁹ Harrop-Miller 1987. 146.

¹⁰ Muller-Page 2015. 3839-3840.

¹¹ Cox 1997. 71.

¹² Harfst-Blais-Bol 2018. 54.

¹³ Gschwend-Meffert 2017. 343.

¹⁴ Rosema 2004. 6.

¹⁵ Meffert-Gschwend 2010. 340.

¹⁶ Gschwend-Meffert 2017. 343.

¹⁷ Fredén 2016. 13-14.

¹⁸ Meffert-Huber-Gschwend-Pappi 2011. 804.

¹⁹ Herrmann 2015. 117.

információkkal rendelkezzenek, és szoros versenyt vizionáljanak, tehát információkat gyűjtsenek.²⁰

A taktikai szavazás összegezve tehát egy olyan választói magatartást jelöl, amelyben a szavazat nem a legpreferáltabb pártra adatik azért, hogy ezzel a választó valamilyen sajátos céltól, motivációtól vezérelve taktikai szavazatával a választás végeredményére befolyással legyen. Ezek a taktikai motivációk azonban számos formában jelentkezhetnek. A szakirodalom megkülönböztet tipikusan egyszerű többségi, és koalíciós kormányt ígérő választásokon előforduló ösztönzőket. Én alapvetően úgy vélem, hogy a koalíciós taktikai szavazás motivációi is jelentkezhetnek többségi elvű rendszerekben, főleg akkor, ha a vegyes választási rendszer megágyaz a taktikai szavazatmegosztásnak^{21,22}, vagyis annak a viselkedési formának, amelyben a választó az egyéni listás vagy a pártlistás ágon szavaz valamilyen motivációtól vezérelve taktikailag.²³

A taktikai szavazás (ide értve a szavazatmegosztást – koalíciós kormány esetében is) leginkább vizsgált motivációja a szavazatpazarlás²⁴ elkerülésének ösztönzője. Ekkor a választó felismerve preferált pártjának vagy jelöltjének esélytelenségét, a győzelemre esélyes jelölt valamelyikére szavaz, hogy elkerülje szavazatának elpazarlását egy gyenge jelöltre, és az esélyes jelöltre való voksolással mindenképp megtartsa szavazatának a választási végeredményre gyakorolt befolyását.²⁵

A küszöbbitosítási stratégiát követve a választó olyan pártra szavaz, amely esélyes, hogy nem lépi át a választási küszöböt, és így nem kerül be a törvényhozásba. A szavazót ekkor leginkább az motiválja, hogy szavazatával bejuttasson egy olyan kisebb pártot a parlamentbe, amely a számára preferált felálló kormány(koalíció) tagja lehet.²⁶

A választó azért is szavazhat taktikailag (vagy taktikailag oszthatja meg szavazatát), hogy befolyásolja a kormánykoalíciós tárgyalásokat vezető párt „személyét”²⁷, esetleg valamilyen számára preferált szakpolitikai irány képviselőjéhez jusson a törvényhozásban²⁸; esélyt adjon egy pártnak, hogy az ne tűnjön el a választások után²⁹; számára kedvező ideológiai összetételű kormánykoalíció valósuljon meg³⁰; erős ellenzékot lásson a választások után a törvényhozásban, így garantálva a parlamenti vita megvalósulását; vagy esetleg pártmértbeli, miniszterelnök személyével kapcsolatos megfontolások vezérlik.³¹

Bizonyos esetekben a taktikai szavazást az inkumbens kormány leváltása, megbuktatása³², illetve a „legutáltabb” párt vagy jelölt gyengítése is ösztönözheti.³³ Olykor valamilyen nem kívánt választási outcome³⁴ (esetleg nem kívánt kormánykoalíció) ellen voksolhat taktikailag.³⁵

---

²⁰ Rich 2015. 301.

²¹ Plescia 2016.

²² Szavazatmegosztás (ticket-splitting) jelenségét leginkább koalíciós kormány-választás környezetében vizsgálták, de meglátásom szerint motivációik vizsgálhatóak nem koalíciós kormányt eredményező választásokon is, mivel a választó két, részben független választási ágon fejezheti ki preferenciáit, politikai céljait.

²³ Gschwend 2004. 32-34.

²⁴ Alapművek: Duverger 1959.; Cox 1997.

²⁵ Abramson-Aldrich-Blais-Diamond-Diskin-Indridason-Lee-Levine 2010. 63.

²⁶ Fredén 2016. 19.

²⁷ Cox 1997. 194.

²⁸ Fredén 2016. 20.

²⁹ Downs 1997. 49-50.

³⁰ Kedar 2009. 27.

³¹ Rosema 2004. 6-8.

³² Johnston-Pattie 1991. 95.

³³ Lanoue-Bowler 1992. 145.

³⁴ Yuval-Herne 2005. 218-219.

³⁵ Gschwend-Meffert-Stoetzer 2017. 644.

Egy másik motivációt jelenthet a fékek és ellensúlyok rendszerének biztosítása. Ez esetben a választó azért szavaz taktikailag, hogy elkerülje a túlzott hatalomkoncentrációt: egy párt túlhatalmát az országban, a különböző intézmények felett.³⁶

A fenti motivációk leginkább a pszichológiai ösztönzők csoportjába tartoznak. Léteznek ugyanakkor taktikai szavazást serkentő intézményi ösztönzők is.

Az egyszerű többségi elven működő választási rendszerek motiválják leginkább a taktikai szavazást, mert a leadott szavazat és az abból „formálódó” mandátum között kiszámíthatóbb a kapcsolat, így a választó könnyebben kalkulál. Ezzel szemben arányosabb választási rendszerekben már nem egyértelmű ez a kapcsolat, így a kalkulációk is bonyolultabbá válnak. Így, a taktikai szavazás kevésbé lesz ösztönzött.³⁷ Emellett minél nagyobb a körzeti magnitúdó, vagyis az egy választókerületben kiosztható mandátumok száma, annál valószínűtlenebb a taktikai szavazás.³⁸ A relatív magas választási küszöb is csökkentheti a taktikázás valószínűségét, mivel a relatíve magas küszöböt meghaladni nem képes pártoktól elfordul a választó.³⁹ A kétfordulós választási rendszer is a taktikai viselkedés ellen hat, hiszen az elsőforduló leginkább a pártpreferenciaalapú szavazásnak kedvez.⁴⁰ Az egyéni preferencia kifejeződését nehezebbé tevő zárt pártlista⁴¹, és a választási ágak közötti kapcsolat is (főleg a taktikai szavazatmegosztás révén) a taktikai szavazás valószínűségét növelheti.⁴²

Kutatási feltevéseim

Az elméleti keret általános, de átfogó bemutatása elengedhetetlen volt ahhoz, hogy érzékeltessem, mi alapján fogalmazódtak meg a kutatási feltevéseim.

A kutatási feltevések megfogalmazásakor elsősorban azokkal a taktikai motivációkkal számoltam, amelyeket a leginkább plauzibilisnek találtam a magyar – illetve a fővárosi – választók körében. Az összes ösztönző tesztelésére amúgy sem nyílt volna lehetőség főleg az időkorlátokat tekintve; a kutatás inkább a taktikai szavazás társadalmi beágyazottságának és gyakoriságának egy átfogóbb feltárására vállalkozott. Ezek a feltevések határozták meg továbbá a fókuszcsoporthoz tartozó kutatás kérdésblokkjainak tematikáját és vezérfonalát.

Az általam kiválasztott, plauzibilisnek vélt motivációk a következők voltak:

- hatalomkoncentráció elkerülése, fékek és ellensúlyok biztosítása;
- kormányváltás/inkumbens megbuktatása;
- valamilyen kívánt szakpolitikai reprezentativitás elérése;
- parlamenti sokszínűség és vita visszaállítása, pártmértékbeli megfontolások;
- szavazat elpazarlásának megakadályozása.

A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás felépítése kormánypárt-ellenzék dichotómiában gondolkodott, így a kutatói feltevések is e logika mentén születtek.

Míndezek alapján a fókuszcsoporthoz tartozó kutatás a következőket kívánta bizonyítani vagy cáfolni:

---

³⁶ Gschwend-Meffert 2017. 348-351.

³⁷ Harkányi 2018. 119.

³⁸ Cox 1997. 99-100.

³⁹ Rosema 2004. 10.

⁴⁰ Harkányi 2018. 120-121. (Lásd még Sartori 1994. 63.)

⁴¹ Harkányi 2018. 121.

⁴² Riera-Bol 2017. 585-599.

- K1: A fővárosi választók (alanyok) egy része – főként taktikázás miatt – racionális választó.
- K2: A fővárosi választók (alanyok) ismerik a taktikai szavazást.
- K3: Vannak olyan fővárosi kormánypárti választók (alanyok), akik a következő okok miatt taktikailag szavaznak, vagy megosztják taktikailag a szavazatukat:
  - túlzott hatalomkoncentráció elkerülése
  - szakpolitikai sokszínűség, parlamenti vita (erősebb ellenzékkel) elérése
- K4: Vannak olyan fővárosi ellenzéki szavazók (alanyok), akik a következő okok miatt taktikailag szavaznak, vagy megosztják taktikailag a szavazatukat:
  - az inkumbens kormány leváltása
  - szakpolitikai sokszínűség, parlamenti vita (erősebb ellenzékkel) elérése
- K5: A fővárosi választók (alanyok) ismerik a választási rendszer taktikai szavazásra ösztönző tulajdonságait.

Az első két kutatói feltevés azt vizsgálja, hogy egyáltalán vannak-e olyan fővárosi lakók, akik taktikailag szavaznak. Ha igen, akkor feltehető körükben a racionalitás; vagyis felismerik önérdeküket, annak megfelelően szavaznak, és mindehhez információt gyűjtenek. A második és harmadik kutatói feltevés a kiválasztott taktikai motivációk alapján történő szavazási mintázatokra keres bizonyítékot. Alapvetően azt feltételezem, hogy a kormánypárti és az ellenzéki támogatóknak más-más motivációjuk lehet a taktikai szavazásra vagy szavazatmegosztásra.

Az utolsó feltevés a fővárosi taktikai választói magatartás létezését hívatott megerősíteni, hiszen egy racionális kalkulációt végző (taktikai) szavazónak ismernie kell a választási rendszer ösztönző hatását. A kérdés alapvetően azért került feltevésre, mert az elméleti keretben tárgyalt intézményi ösztönzők alapján úgy gondolom, hogy a hazai választási rendszerünk motiválja a taktikai szavazást, mivel az egy egyfordulós, jelentős többségi elemeket mutató (relatív többségi elven kiosztott egyéni választókerületi mandátumok, 106 darab a 199-ből), alacsony magnitúdójú (egy mandátum/körzet), zárt listás és viszonylag magas választási küszöbvel (5%) rendelkező rendszer.⁴³ Igaz, hogy vegyes típusú, ezért a választók egyéni és listás ágon is szavazhatnak, de mivel a szavazatok (tehát ágak) között a győztes- és veszteskompenzáció miatt kapcsolat áll fenn⁴⁴, így, ha a választó az egyéni választókerületi jelölt győzelme mellett a pozitív és negatív töredékszavazatokkal is kalkulál, akkor a taktikai voksolás motivált lehet. Ráadásul, ahogy fentebb is említettem már, a szavazatmegosztás további lehetőséget nyújt a hazai választók számára a preferenciáik, taktikai megfontolásaik kifejezésére.

A kvalitatív kutatás módszertana

Ahogy a bevezetőben már említésre került, vinyetta módszerrel kiegészített fókuszcsoporthoz kutatás keretén belül igyekeztem a taktikai szavazás jelenségét és lehetséges motivációit feltárni.

A fókuszcsoporthoz kutatás definíciója szerint „olyan kutatási módszert jelent, amelyek során az adatok úgy keletkeznek, hogy a kutatás alanyai csoportosan kommunikálnak egy adott

---

⁴³ Tóth 2015. 241-242.

⁴⁴ Tóth 2015. 242.

témáról (ez lehet elektronikus kommunikáció is)”,⁴⁵ és a kutató csupán információkat gyűjt róla, döntések meghozatala és konfliktusok feloldása nem a fókuszcsoporthoz tartozó feladata.⁴⁶ A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás leggyakoribb célja valamilyen olyan jelenség feltárása, amelyről nem rendelkezünk elég információval. A módszer segítségével közelebb kerülhetünk ehhez a jelenséghez, ezzel is segítve az elméletalkotási-folyamatokat.⁴⁷ A kutatások folyamán az alanyok egy témáról alkotott értelmezési és gondolati struktúrái; „szubjektív tapasztalatai, világlátása” megérthetőek, a témával kapcsolatos mögöttes okok és motivációk felszínre hozhatók, és ezután „mélyre hatoló, árnyalt és részletes leírást készíthetünk”⁴⁸. A fókuszcsoporthoz tartozó kutatások kérdései általában félig strukturált (általánosabb kérdéseket tartalmaznak; az alanyok gondolatainak kifejtésére nincs nagy megszabottság) lekérdezések. A tölcserátechnika alkalmazásakor a moderátor az általánosabbaktól halad a témát egyre specifikusabban érintő kérdések felé. A kutató általában egy vagy több kutatási kérdést fogalmaz meg, amelyek fő vagy alkérdésekre bonthatóak.⁴⁹

A fókuszcsoporthoz tartozó kutatások sokszor alkalmaznak vinyetta módszert is az ismeretlen feltárására.⁵⁰ A vinyetták „rövid történetek egy meghatározott körülmények között létező hipotetikus karakterekről, akik helyzetére az interjúalany válaszol”.⁵¹ Ezek a rövid történetek emberekről és azok konkrét viselkedéséről közölnek példákat, amelyre az interjúalanyok reagálnak, válaszolnak. Az így kapott válaszok, megjegyzések alapján tovább alakítható a beszélgetés, és a konkrét példától a vizsgált jelenség absztraktabb értelmezéséhez, megismeréséhez is eljuthat a kutató.⁵² Érzékenyebb témák esetén – mint a pártpreferenciák is – lehetőséget nyújt arra, hogy az interjúalany a véleményét ne a személyes példáján keresztül fejezze ki, mert azt veszélyesnek találhatja, hanem a rövid történetben megjelenő fiktív valóságra reagálva.⁵³

A módszertan megválasztásakor az elméleti összefoglalóban kihangsúlyozott tulajdonságok motiváltak: egy olyan terület feltárása, amelyről még nem rendelkezünk bőséges információval, illetve a vinyetta alkalmazásával arra törekedtem, hogy az alanyoknak ne feltétlenül saját példájukon keresztül kelljen olyan érzékeny témáról beszélniük, mint a pártpreferencia, választói magatartás.

Összesen négy fókuszcsoporthoz tartozó szerveztem: kettőt kormánypárti, kettőt ellenzéki alanyokkal, korcsoport szerinti megbontásban (25-44; 45-65). E felosztás mögötti logikát az diktálta, hogy a fennálló éles politikai ellentétek miatt ne alakuljanak ki fókuszvesztéssel járó viták egy csoporton belül (kormánypárt-ellenzék dichotómia), illetve a generációs „gap”-ből adódható megközelítések különbözősége ne okozzon egyik alanyban sem frusztrációt.

A toborzási folyamat egy szűrőkérdőív segítségével zajlott. Kizárólag budapesti, az utolsó országgyűlési választáson (2022) részt vevő lakosok kerülhettek be a csoportokba. Társadalmi státuszra, iskolázottságra szándékosan nem szűrte a kérdőív, mivel minél nagyobb merítést szerettem volna a fővárosi kontextusból.

Az így kialakult kormánypárti csoportokban felülreprezentáltak voltak a férfiak (8-4) és a felsőfokú (4 érettségis) végzettségűek. Az ellenzéki alanyok esetében is ugyanez a minta alakult ki (7-5; 4 érettségis), de esetükben még felülreprezentált létszámmal vettek részt DK-s szavazók is.

---

⁴⁵ Vicsek 2006. 17.

⁴⁶ Vicsek 2006. 18.

⁴⁷ Vicsek 2006. 19-20.

⁴⁸ Vicsek 2006. 27-29.

⁴⁹ Vicsek 2006. 171-180.

⁵⁰ Cheah-Koay 2022. 3.

⁵¹ Finch 1987. 105.

⁵² Hazel 1995.

⁵³ Barter-Renold 1999.

A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás során általánosabb, félig strukturált kérdéseket igyekeztem feltenni, hogy a csoportalanyoknak minél nagyobb lehetőséget biztosítsak válaszaik, gondolataik kifejtésére, és a legkevésbé határolok be őket. A kérdések megszerkesztésénél arra is ügyeltem, hogy azok viszonylag rövid, tömör, könnyen érthetőek legyenek minden résztvevő számára. A fent említett tölcser technikát alkalmazva a tág, általánosabb témától a konkrét felé haladtam a kérdések folyamán. Az egyes kérdésekkel, résztémákkal kapcsolatban engedtem, hogy az alanyok kifejtsék nézeteiket. Amikor a kommunikáció megrekedt, vagy eltértünk a kutatás tárgyától, megkértem a résztvevőket a témához való visszatérésre, illetve, újabb, segítő kérdéseket tettem fel. A csoportbeszélgetések több szakaszból álltak; a szakaszok témája folyamatosan közelített a taktikai szavazás vagy szavazatmegosztás jelenségének vizsgálatához.

1. táblázat: A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás vezérfonala/témái

Szakaszok	Idő	Kérdések, szakaszspecifikus feladatok
Bevezető szakasz	5 perc	Üdvözlés, bemutatkozás, a kutatás céljának általános ismertetése; szabályok tisztázása Előforduló kérdések: - Mi a nevetek, foglalkozásotok, hobbitok, érdeklődési köreitek?
Hipotetikus kérdés	5 perc	A téma tág megközelítése; témára való ráhangolódás Feltett kérdés: - Játsszatok el a gondolattal, hogyha ti lennétek az ország vezetői, változtatnátok-e a választások folyamatán, a választási rendszeren, és ha igen, miben?
A blokk: Választási aktussal kapcsolatos kérdések I. – Általános választói viselkedés	10 perc	Alanyok választói magatartásának általános megismerése Előforduló kérdések: - Részt szoktatok-e venni a választásokon? - Szerintetek, miért vesznek részt az emberek az országgyűlési választásokon? - Véleményetek szerint, befolyásolhatja-e a szavazataitok a választások kimenetelét? - Gyűjtötök-e információkat a pártokról, jelöltekről, esetleg politikai programokról a választások előtt? - Eljátszatok-e a gondolattal, hogy vajon mások hogyan szavaznak majd?
B blokk: Párbeszéd feladat (beépített vignette módszer)	15 perc	A taktikai viselkedési mintákat megjelenítő fiktív párbeszéd alanyok általi felolvasása és értelmezése
C blokk: Választási aktussal kapcsolatos kérdések II. – Taktikai szavazás	15 perc	Taktikai szavazásra vonatkozó lehetséges kérdések: - Hallottatok-e már arról, hogy taktikai szavazás? - Mi jut eszetekbe, ha azt halljátok, valaki taktikailag szavazott? - Ha szavaztatok már taktikailag, elmondanátok, hogy miért? - Miért szavazhat valaki taktikailag? - Ti szavaztatok-e már taktikailag? Ha igen, miért és hogyan tettétek? - Ismersz-e valakit a környezetekben, aki szintén taktikailag szavazott?

D blokk: Választási aktussal kapcsolatos kérdések III. – Taktikai szavazatmegosztás	15 perc	Taktikai szavazatmegosztásra vonatkozó lehetséges kérdések: - És hallottatok-e már azt a kifejezést, hogy szavazatmegosztás? Ha igen, mit jelenthet szerintetek ez a kifejezés? - Mit gondoltok, hogyan történik a szavazatmegosztás egy választáson? - Mit gondoltok, miért dönthet valaki úgy, hogy megosztja a szavazatát? - Véleményetek szerint, mit érhet el valaki a taktikai szavazatmegosztással? - Hogy látjátok, kikre lehet a legjellemzőbb a taktikai szavazatmegosztás? - Hallottatok-e már olyan személyről, aki megosztotta a szavazatát? Ha igen, esetleg tudjátok/emlékeztek arra, hogy miért tette ezt? - Ti magatok osztottátok-e már meg a szavazataitokat? Ha igen, elárulnátok, hogy miért?
Záró szakasz	5 perc	Elköszönés; köszönetnyilvánítás; jutalomkiosztás
Összesen	65 - 70 perc	

A fenti táblázat szemlélteti, hogy a közel egy órás fókuszcsoporthoz beszélgetés folyamán milyen témák kerültek érintésre (blokkok), és milyen tartalmú kérdések kerültek feltevésre. A konkrét kérdések a beszélgetés fonalának szerteágazósága miatt csoportról csoportra változtak, de tartalmukban ugyanazok maradtak. A vezérfonal logikája szerint először tágabb értelemben kérdeztem az alanyokat a választói magatartásukról, közben megtudva azt is, mennyire racionálisak, majd a taktikai szavazás és szavazatmegosztás témája felé fordultunk. Először általánosságban kérdeztem őket erről, aztán konkrét kérdésekkel próbáltam feltárni, viselkedtek-e már hasonlóan, vagy hallottak-e a környezetükben hasonló magatartásról. Az egész beszélgetést egy hipotetikus kérdés előzte meg, amely arra volt kíváncsi, hogy az alanyok min változtatnának a választási rendszeren, ha ők lennének az ország vezetői. Ez utóbbi kérdéssel már igyekeztem megtudni, hogy a választási rendszer sajátosságait mennyire ismerik, esetleg annak taktikai ösztönzőit.

A vinyetta egy előző napi hipotetikus választásról szóló kétszereplős párbeszéd volt, amelyben különböző - de főként a fentebb kiválasztott taktikai motivációkat - választói magatartásformákat helyeztem el. Ez a párbeszéd az alanyok által került felolvasásra a konkrét témáról való beszélgetés előtt, hogy beindítsa az asszociációkat, és megtudjam, a benne szereplő magatartásminták említésével mennyire él a köztudatban a taktikai szavazás.

A szöveg a következő volt:

Robi és Ádám az elbérletük konyhaasztalánál ülve beszélgetnek a vasárnapi országgyűlési választásról.

- Ádám, megkérdezhetem, hogy mire szavaztál vasárnap? – teszi fel a kérdést Robi.

- Én a kormánypártokra; bennük bízom, eddig is bennük bíztam. – hangzik a válasz. – És te?

- Én az ellenzékiekre. Szerettem volna, ha végre visszaáll a parlamenti vita, és kompromisszumos megoldások születnek. – érvelt Robi.

- De hát ellenzéki oldalon sok kisebb párt volt. Melyikre szavaztál végül? – csodálkozik Ádám.

- Nem-nem, közös listát állítottak, és minden választókerületben a legesélyesebb kihívót indították. Így, hogy erősítem őket, a közös jelöltre és listára szavaztam.

- Igen, tényleg, de volt egy-két kisebb párt is, amik nem voltak az összefogás részei. Azokon nem gondolkodtál? – érdeklődik továbbra is Ádám.

- Nem igazán, mindenképp olyan jelöltet akartam választani, akinek van esélye meghaladni a választási küszöböt, mindenképp bejuthat a parlamentbe. Ha kispártra szavazok, lehet, hogy csak elvesztegetem a szavazatomat.

- Igen, igazad lehet. – helyesel Ádám. – Én a sorban állás közben olyat is hallottam, hogy valaki csak kispártra szavaz. Az illető remélte, hogy mindenképp bejut a választottja.

- Igen, ilyen esetről én is tudok. Egyik ismerősöm is csak azért szavazott kispártra, hogy az általa képviselt különleges látásmód is bekerüljön a törvényhozásba, amúgy meg kormánypárti eredetileg, vagy talán ellenzéki volt, nem is emlékszem biztosan.

- Tényleg, én olyanról is hallottam, hogy valaki listán az egyik pártra, egyéniben pedig másik jelöltre szavazott.

- Valóban, ilyen esetről én is tudok. Az illető talán kormánypárti volt, azt hiszem, de biztos volt a pártja győzelmében, ugyanakkor vagy szakpolitikai vagy túlzott hatalombirtoklás elkerülése miatt ő is megosztva szavazott.

- Sok minden lehetett tényleg, ezen a választáson. Most viszont mennem kell, később folytatjuk. - zárja a beszélgetést Robi.

Az elhangzottak elemzése négy szempont mentén történt:

- 1. szempont: Választási rendszer: Elemzésre került a választási rendszer megváltoztatásával kapcsolatos hipotetikus kérdés és az egyéb, a választási rendszerünk mint taktikai szavazást előmozdító lehetséges intézményi ösztönzőről szóló kérdések. Célom az alanyok választási rendszerrel kapcsolatos és annak a vizsgált témára gyakorolt hatása ismeretének feltárása volt.
- 2. szempont (A blokk): Racionális szavazó képe: Az került megvizsgálásra, hogy az alanyok racionálisan gondolkodnak-e, mérlegelnek-e, fogyasztanak-e információt választások előtt.
- 3. szempont (B blokk – vignette módszer): Taktikai szavazás általános képe, „eszmenye”: Elemzésre került, hogy az alanyok milyen taktikai szavazással kapcsolatos általános mintákról tudnak; hogyan látják vagy értelmezik a taktikai szavazás jelenségét. A fiktív párbeszéd segítségével vezettem be a témát, és a párbeszéd tartalmára érkezett reakciókat is ennél a szempontnál elemeztem.
- 4. szempont: A taktikai szavazatmegosztás képe, előfordulása: A taktikai szavazatmegosztással kapcsolatban feltett kérdésekre adott válaszok, meglátások, vélemények kielemezése történt meg.

A fókuszcsoportos kutatáson elhangzottak bemutatása, elemzése

Az elemzések bemutatására nem külön kormánypárt-ellenzék dichotómiában és korcsoport szerinti felosztásban kerül sor, hanem csak is a szempontok alapján egy helyen, ezzel is csökkentve az információk szétaprózódásának veszélyét.⁵⁴

Választási rendszer taktikai ösztönzéséről

A kormánypárti alanyok szinte egyöntetűen azt a választ adták, hogy maximálisan elégedettek a jelenlegi választási rendszerrel, nem látták szükségét semmilyen komolyabb változtatásnak. A megfogalmazott változtatási javaslatok (pl.: kétkamarás parlament, magyar lakcímkártya kérdése, digitális választás, kétkamarás parlament, stb.) nem kapcsolódtak szorosan a vizsgált témához.

Az ellenzéki alanyok is számos, a témához szigorúan nem kapcsolódó változtatási javaslattal álltak elő (pl.: EVK újracsatolása, határon túli magyarok szavazásának kérdése, két ciklusos miniszterelnöki intézmény, választás kötelezővé tétele, stb.). Körükben azonban többektől elhangzott, hogy ezt a választási rendszert nem, hanem a korábbi, kétfordulós választási rendszert tartják ösztönzőnek a taktikai szavazásra nézve.

Alapvetően a választási rendszer működését és tulajdonságainak (pl.: erősen többségi elvű, győzteskompenzáció, nagyobb pártnak kedvez, esetleges aránytalanság, stb.) megnevezését

---

⁵⁴ Terjedelmi okok miatt az állítások szó szerinti idézésére nincs lehetőség jelen tanulmányban. Érdeklődés esetén szívesen megosztom.

vártam az alanyoktól. Ez nem így történt, így a választási rendszerünk átfogó ismerete kérdéses lehet az alanyok (választók) körében. Ugyanakkor, a kérdés sem volt eléggé specifikus. Mindenesetre, taktikai szavazás ösztönzésére alkalmas tulajdonságok nem kerültek elő, így feltételezem, nem is feltétlen ismerik annak motiváló szerepét.

Racionális szavazó képe

A kormánypárti alanyok válaszaik szerint rendszeresen járulnak az urna elé, és magát a szavazást állampolgári kötelességnek érzik. A választást lehetőségnek látják arra, hogy az emberek elmondhassák a véleményüket. Néhány hozzászólás azt hangsúlyozta, hogy minden szavazat számít, és van választási „outcome” formáló ereje. Nagyrészt egyet értettek abban is, hogy az emberek önérdék alapján szavaznak, amely érdek körükben az volt, „hogy ne változzon semmi”, vagyis maradjon a kormány hatalmon. Az alanyok gyűjtenek információkat választások előtt; és információforrásként főként a családot, médiát, barátokat, közösségi tereket, híreket, plakátokat és a különböző gyűléseket nevezték meg. Más választók viselkedésével azonban nem igazán kalkulálnak, nem engednek teret más személyek befolyásának.

Az ellenzéki alanyok szintén hisznek a szavazat választási végeredményt befolyásoló erejében („sok kicsi sokra megy”), szintén fogyasztanak információkat választások előtt, és más szavazókkal inkább nem kalkulálnak (2-3 hozzászóló igen). Ugyanakkor néhány résztvevő szerint a társadalom nagy része nem informálódik (vidéken abszolút nem, nagyobb városokban pártos médiát néznek), és inkább érzelmi alapú szavazás („mindenkinek megvan a maga Istene”) valósul meg racionális helyett. Szavazás motivációjaként a kormánypárti alanyokhoz hasonlóan szintén megnevezték a saját érdeket, de véleményük szerint legtöbbször az elkeseredettség, a változás miatti vágy és a kiábrándultság miatt mennek el szavazni.

A taktikai szavazás szempontjából kardinális racionális elemek csak részben hangoztak el, így magabiztosan kijelenteni a taktikai racionális viselkedést az alanyok körében nem lehetséges. Többek közt olyan racionalitáshoz köthető elemeket is vártam, mint a más választók vagy pártok választás utáni viselkedésével való kalkulációk; vagy „független” politikai alternatívák állandó értékelése, vizsgálata.

Taktikai szavazás általános képe, „eszménye:

A kormánypárti résztvevők a párbeszédéből nem igazán ismertek fel taktikai motivációkat; a felolvasás után egyértelműen nem neveztek meg egyet sem. Ugyanakkor, a beszélgetés folyamán elhangzott az esélyes jelöltre való átszavazás, az első két esélyes jelölt közötti verseny taktikai motivációt ösztönző hatása, és a küszöbbejutás biztosítása kisebb politikai erők számára. Így, feltételezhető, hogy valamennyi ismerettel rendelkeztek a jelenségről. A beszélgetés tovább haladtával azonban szinte egyöntetűen úgy vélekedtek, hogy bár elméletben el tudják képzelni a taktikai szavazást, de gyakorlati megvalósulására kevés esélyt látnak. A hatalomkoncentráció elkerülése végetti, a szakpolitikailag színes, erős ellenzéki parlament miatti taktikázást nem látták életszerűnek. Ugyanakkor pár hozzászólás elképzelhetőnek tartotta az ideológiai blokkon belüli (Mi Hazánkra) vagy a személyes kvalitások (személyes szavazás) alapján történő átszavazást. Egy hozzászóló beszámolt olyan kormánypárti ismerőséről, aki gazdasági okok miatt (magas infláció) szavazott más pártra. Sok esetben az elitek taktikai stratégiáit értették taktikai szavazáson.

Az ellenzéki alanyok nem azonnal a párbeszéd feladat végén, de a beszélgetés folyamán megnevezték a taktikai motivációkat (színesebb és nagyobb parlamenti egyensúly elérése, hatalomkoncentráció elkerülése, kormányváltás, elpazarolt szavazat elve). A legtöbb hozzászólás azt bizonyította, hogy az alanyok hajlandóak leszavazni az esélyes ellenzéki

jelöltre, melynek fő oka: a kormány megbuktatása/leváltása. Egy-két vélemény azonban a preferenciaalapú szavazást bizonygatta. Feltételezem, ők olyan ellenzéki kispárti támogatók voltak (MKKP, Mi Hazánk), akik pártja nem volt része az Ellenzéki Összefogásnak. A színes szakpolitikai vagy kiegyensúlyozottabb parlamenti összetétel miatti taktikázást az ellenzéki résztvevők sem tartották plauzibilisnek. A beszélgetés folyamán megjelentek olyan egyéb taktikai motivációk és elemek is, mint a háborútól való félelem miatti átszavazás, szimplán a kormányoldal gyengítése, vagy az előválasztáson kormánypárti személyek részvétele azért, hogy a valódi választásra könnyebben támadható személy kerüljön indításra.

Egyes hozzászólások szerint taktikai szavazás 2022-ben az előválasztáson valósult meg, hiszen ott kellett az esélyesebb jelöltet támogatni; és emiatt a 2022-es választás már csak „kényszerített” választás volt, és nem taktikai.

Meglátásom szerint, bár a kormánypárti alanyoknak volt elképzelésük a taktikai viselkedés ösztönzőiről, nem szavaznak taktikailag. Ha mégis más jelöltre voksolnak, azt személyes, gazdasági okok vagy ideológiai közelségből teszik. Az ellenzéki alanyok már inkább szavaznak taktikailag az esélyes jelöltre való átszavazással, de a kormány leváltásán kívüli egyéb motivációkat ők is csak elméletben tartják elképzelhetőnek. Kisebb ellenzéki pártok alanyai nem feltétlen taktikáznak.

A taktikai szavazatmegosztás képe, előfordulása

A kormánypárti alanyok alapvetően tisztában voltak a (taktikai) szavazatmegosztás lehetőségével, de a taktikai szavazáshoz hasonlóan ezt sem tartották gyakorlatban megvalósulónak köreikben. Ha mégis történik ilyen, azt vagy a jelölt személyes kvalitásai miatt, vagy ideológiai blokkon, vagy a verseny szorosságának felismerése okán tartják elképzelhetőnek.

Az ellenzéki alanyok is ismerték ezt a jelenséget. A fiatalabb korcsoport résztvevői úgy nyilatkoztak, hogy többször is osztották már meg szavazataikat, és ismernek olyan személyeket is, akik ugyancsak így jártak el. Voltak azonban olyan alanyok is, akik nem osztották meg szavazatukat. Körükben is elhangzott az, hogy a szavazatmegosztást leginkább a másik jelölt személyes kvalitásai ösztönözték, és az ideológiai blokkon belül történő megosztást látták leginkább életszerűnek ők is. A személyes jelölttel szemben érzett „utálat” is megjelent az egyik hozzászólásban, mint szavazatmegosztás motivátora.

A szavazatmegosztás is inkább az ellenzéki alanyok körében valószínűsíthető. Ugyanakkor nem mindegyik ellenzéki hozzászóló osztja meg a szavazatát. A személyes szavazás körükben is fontos szerephez jut, amely azonban egy másik választói viselkedés-típus, és nem a taktikai szavazás ösztönzője. Egyértelmű taktikai szavazatmegosztás esetükben – a kormánypártiak esetében szinte biztos, hogy nem – nem jelenthető ki.

A kutatói feltevések vizsgálata

A kutatói feltevéseimre lényegében már az elemzés szakaszában reagáltam. A fővárosi alanyok (szavazók) racionalitásával kapcsolatos feltevésemet (F1) csak részben találtam igaznak; mivel, noha gyűjtenek információkat, és az önértékeiknek megfelelően szavaznak, mégis hiányoztak olyan valódi racionalitást jelentő elemek, mint mások viselkedésének vizsgálata, az objektív média fogyasztásának szokása (ez utóbbit nem említették). A taktikai szavazás motivációit a beszélgetés folyamán részben meg tudták nevezni (F2), de elméleti szinten maradtak az alanyok velük kapcsolatban. Az ellenzékiek sem tartották a legtöbb ösztönzőt plauzibilisnek; inkább az esélyes jelöltre való átszavazás valósult meg gyakorlatban. Így az ezzel kapcsolatos feltevésemet is csak részben bizonyított.

A kormánypárti alanyokkal kapcsolatban egyértelműen megállapítható volt (F3), hogy nem szavaznak taktikailag, és nem igazán osztják meg a szavazataikat. Elméletben el tudják képzelni, hogy valaki akár szakpolitikai, parlamenti egyensúly, vagy a fékek és ellensúlyok biztosítása végett taktikailag szavaz, de gyakorlatban semmikép. Így, a kormánypárti alanyok taktikai viselkedésére tett feltevésemet elvetem. Az ellenzéki alanyokkal kapcsolatban (F4) tett hasonló feltevésemet csak részben fogadom el, mivel az esélyes jelöltre hajlandóak leszavazni kormányváltás céljából, és/vagy megosztani a szavazatukat, de az egyéb motivációktól vezérelt taktikai viselkedést ők sem feltétlenül tartják a gyakorlatban jellemzőnek.

A választási rendszer taktikai szavazásra ösztönző hatásának ismeretére tett feltevésemet is elutasítom, hiszen erre semmilyen megszólalás, vélemény nem utalt; sőt, a legtöbb ellenzéki alany szerint a kétfordulós rendszer ösztökéli ezt a szavazói magatartást.

Befejező és kitekintő gondolatok

Jelen tanulmány kísérletet tett egy kvalitatív, azon belül egy vinyettával kiegészített fókuszcsoporthoz tartozó kutatás módszertanának és eredményeinek rövid bemutatására egy olyan kevésbé ismert jelenséggel kapcsolatban, mint a taktikai szavazás. Az elméleti keret rövid bemutatása után a kutatói feltevések bemutatása következett, amik tesztelésére vállalkoztak a csoportbeszélgetések. A módszertan ismertetése után négy fő pont alapján megtörtént az elemzések rövid bemutatása és a feltevések eredmények tükrében megvalósuló vizsgálata. Mindennek fényében kijelenthető, hogy a kormánypárti alanyok – és feltehetőleg a választók – nem szavaznak taktikailag; míg az ellenzéki alanyok (így szavazók) – gyaníthatóan az összefogás támogatói – hajlandóak leszavazni az esélyesebb jelöltre kormányváltás céljából, és/vagy megosztani a szavazatukat, de egyéb taktikai motivációk nem vezérlik őket sem.

A kutatás az eredményeivel együtt azonban felvet néhány kérdést és javaslatot azok értelmezésére, a jövőre nézve. Ami a leghangsúlyosabb, hogy az elvégzett fókuszcsoporthoz tartozó kutatás természetesen nem reprezentatív, így hosszútávú szilárd következtetések levonására nem feltétlen alkalmasak az eredmények. Csupán kiindulópontként szolgálhatnak további hasonló kutatások megtervezéséhez, azok eredményeivel való összehasonlításához.

A fókuszcsoporthoz tartozó kutatást későbbiekben érdemes lehetne több szűrő (pl.: iskolázottság, régió) által beválogatott alanyok körében is megismételni. Egzaktabb, mélyebb ismereteket nyújthatnának olyan csoportbeszélgetések, amelyek csak ellenzéki kispárti támogatókat (Mi Hazánk, MKKP stb.), vagy a korábbi nagy ellenzéki összefogás szimpatizánsait tömörítenék külön-külön egy-egy csoportba a jelenlegi egy nagy ellenzéki csoport helyett.

A jelen kutatás hipotetikus kérdésének átgondolása, vagy lecserélése mindenképp indokolt lehet, hiszen nem specifikálja azt a kérdést, amire kíváncsi vagyok; a válaszokból csak erőltetett indirekt következtetések levonása lehetséges. Ugyanúgy átgondolásra kerülhetnek a feltett kérdések, és a blokkok mérete, száma is. Érdemes lehet a jövőben szigorúan kiválasztani olyan kérdéseket, amelyek mindenképp elhangzanak a különböző csoportbeszélgetéseken, illetve kevesebb blokk esetleg mélyebb gondolatok feltárását eredményezheti a konkrét témával kapcsolatban, mivel több idő jut azokra. Ugyanúgy a vinyettás párbeszéd szerepe is újragondolandó, mivel nem feltétlen a kívánt módon fejtette ki hatását. Maguk a kérdések is lehetnek még egyértelműbbek, még direkttebbek.

Mind a négy csoport alanyainak válaszai között „megcsillantak” olyan területek is, amelyek kutatása felé érdemes lehet nyitni. Mindenhol említésre került valamilyen formában a gazdasági okok; a személyes kvalitások alapján történő; és az ideológia blokkokon belüli szavazás. Az első kettő típus külön-külön, nemzetközileg is hatalmas szakirodalommal bír. Olyan motivációk is elhangzottak, amelyek nem szerepeltek az általam választott ösztönzők között. Érdemes lehet a későbbiekben félelem alapú (háború) motivátorokkal is számolni, illetve eljárni azzal a gondolattal, hogy taktikai-e a kormánypárti választó azon viselkedése, amikor

az előválasztáson magát ellenzékinek kiadva direkt olyan jelöltre szavaz, aki az „éles” választásokon kevésbé lesz szimpatikus, ellene erősebb kampány folytatható. Mindazonáltal, az eredmények tükrében megállapítható, hogy taktikai szavazás gazdag motivációkészletének haza kontextusú tágabb vizsgálata nem időszerű; erre modellek kiépítése vagy surveyek tervezése nem szükséges egyelőre.

Felhasznált irodalom

- Abramson, Paul R. - Aldrich, John H. - Blais, André - Diamond, Matthew - Diskin, Abraham - Indridason, Indridi H. - Lee, Daniel J. - Levine, Renan: Comparing Strategic Voting Under FPTP and PR. *Comparative Political Studies*, 43(1) DOI: <https://doi.org/10.1177/0010414009341717>
- Barter, Christine - Renold, Emma: The Use of Vignettes in Qualitative Research. *Social Research Update, Summer 1999*, University of Surrey, (surrey.ac.uk)
- Cheah, Chee Wei - Koay, Kian Yeik: Knowing the Unknown: Application of Qualitative-Vignette Method in the Social-Political Sensitive Business Environment. *International Journal of Qualitative Methods Volume 21*, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1177/160940692210744>
- Cox, Gary W.: Making Votes Count: Strategic Coordination in the Worlds' Electoral Systems. Cambridge, Cambridge University Press, 1997. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139174954>
- Downs, Anthony: An Economic Theory of Democracy. New York, Harper & Row, 1957.
- Duverger, Maurice: Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State. London, Methuen, 1959.
- Enelow, James – Hinich, Melvin: The Spatial Theory of Voting: An Introduction. Cambridge, Cambridge University Press, 1984.
- Evans, Jocelyn: Voters and Voting: An Introduction. London, SAGE Publications Ltd, 2004.
- Finch, Janet: Research Note: The Vignette Technique in Survey Research. *Sociology Vol. 21*, 1987 February. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038587021001008>
- Fredén, Annika: Strategic Voting under Coalition Governments (Lund: Media-Tryck 2016). DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3580.3125>
- Gschwend, Thomas - Meffert, Michael F. - Stoetzer, Lukas F.: Weighting Parties and Coalitions: How Coalition Signals Influence Voting Behavior. *The Journal of Politics*, volume 79, number 2, 2017 DOI:<https://doi.org/10.1086/688678>
- Gschwend, Thomas – Meffert, Michael F.: Strategic Coalition Voting: Evidence from Austria. *Electoral Studies* 2010/23. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2010.03.005>
- Gschwend, Thomas – Meffert, Michael F.: Strategic voting, In Kai Arzheimer – Jocelyn Evans – Michael S. Lewis-Beck (szerk.): The SAGE Handbook of Electoral Behaviour. London, SAGE Publications, 2017.
- Gschwend, Thomas 2004: Strategic voting in mixed electoral systems. Wiesbaden, Statistisches Bundesamt. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-257775> (disszertáció)
- Harfst, Philipp - Blais, André - Bol, Damien: Voting Strategically in Two-Vote Elections, In: Stephenson, Laura - Aldrich, John – Blais, André: The Many Faces of Strategic Voting. University of Michigan Press, 2018.
- Harkányi, Ádám: A stratégiai szavazás arcai. *Politikatudományi Szemle* 2018/1.
- Harrop, Martin – Miller, William: Elections and Voters – A Comparative Introduction. New York, New Amstredam Books, 1987. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-18912-0>
- Hazel, Neal: Elicitation techniques with young people. *Social Research Update, Winter 1995*, University of Surrey Social Research Update 12 (surrey.ac.uk)
- Herrmann, Michael: Strategisches Wählen in Deutschland: Logik und politische Konsequenzen Wiesbaden, Springer, 2015. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-658-09051-1>
- Johnston, Ron – Pattie, Charles: Tactical Voting in Great Britain in 1983 and 1987: An Alternative Approach. *British Journal of Political Science*, Jan., 1991, Vol. 21, No. 1 (Jan., 1991) DOI:<https://doi.org/10.1017/S0007123400006049>

- Kedar, Orit: Voting for Policy, Not Parties: How Voters Compensate for Power Sharing. Cambridge, Cambridge University Press, 2009. DOI:<https://doi.org/10.1017/CBO9780511657481>
- Kmetty, Zoltán: Sok volt az ellenzéki átszavazás, különben még jobban nyert volna a Fidesz – Index: https://index.hu/velemenylolvir/2018/04/10/ellenzeki_atszavazas_elemzes (2022.04.27.)
- Lanoue, David J. - Bowler, Shaun: The Sources of Tactical Voting in British Parliamentary Elections, 1983-1987. *Political Behavior*, Jun., 1992, Vol. 14, No. 2 (Jun., 1992) DOI:<https://doi.org/10.1007/BF00992239>
- Meffert, Michael F. - Huber, Sascha - Gschwend, Thomas - Pappi, Franz Urban: More than wishful thinking: Causes and consequences of voters' electoral expectations about parties and coalitions. *Electoral Studies* 30 (2011) DOI:<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2011.08.001>
- Muller, Daniel – Page, Lionel: A New Approach to Measure Tactical Voting: Evidence from the British Elections. *Applied Economics* 2015/47/36. DOI:<https://doi.org/10.1080/00036846.2015.1019037>
- Plescia, Carolina: Split-Ticket Voting in Mixed-Member Electoral Systems. A Theoretical and Methodological Investigation. Colchester, ECPR Press, 2016.
- Rich, Timothy: Strategic Voting and the Role of Polls: Evidence from an Embedded Web Survey. *American Political Science Association*, 2015, Cambridge University Press, DOI: <https://doi.org/10.1017/S104909651400208X>
- Riera, Pedro – Bol, Damien: Ticket-splitting in mixed-member systems: on the importance of seat linkage between electoral tiers. *West European Politics* 2017/40. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1271598>
- Rosema, Martin: Strategic and Semi-Strategic Voting under Different Electoral Systems. *Annual Meeting of the Dutch Political Science Organisation* (Antwerpen 2004)
- Sartori, Giovanni: Comparative Constitutional Engineering. New York, New York University Press, 1994. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-23549-0>
- Tóka, Gábor: A 2018. évi országgyűlési választás. *Társadalmi riport, 15. évf. 1 sz./2018* DOI: <https://doi.org/10.61501/TRIP.2018.19>
- Tóth, Csaba: Választási rendszer. In Körösi András (szerk.): A magyar politikai rendszer – negyedszázad után. Budapest, Osiris, 2015.
- Török, Gábor: 2018/10 Mit mutatnak a számok?; https://torokgaborelemez.blog.hu/2018/04/15/2018_10_mit_mutatnak_a_szamok?fbclid=IwAR1XUMZrdIdHOx1dC4_pWmrtr486TtBqkZilkbVZNEIybsNPPdJoXmZJc (2024.01.23.)
- Vicsek, Lilla: Fókuszcsoporthoz – elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- Yuval, Fany – Herne, Kaisa: Sophisticated Behaviour under Majoritarian and Non-Majoritarian Voting Procedures. *Political Behavior*, Vol. 27, No. 3, September 2005 DOI: <https://doi.org/10.1007/s11109-005-4221-z>

Dávid Miskó: In Pursuit of Tactical Voters in Budapest: Presentation and Evaluation of a Qualitative Research

In Hungary, tactical voting has been mainly examined based on the differences between the votes cast on the individual candidate in a specific constituency and on the party list. So far, though, not much effort has been made on investigating the motivations behind the concrete act of tactical balloting. This paper tries to present a qualitative research – a focus group research with a vignette method implemented in it – that attempts to reveal the phenomenon and the possible incentives of tactical voting among the capital citizens to gain a better glimpse into its social embeddedness.

In the examination, subjects of four focus groups – two pro-governments and two oppositionists also divided by age (25-44; 45-65) – were asked about their voting behaviour, knowledge, habits and practices of tactical voting and tactical ticket-splitting.

As for the answers, the pro-government participants can only imagine the tactical voting in theory, but in practice none of them casts a tactical ballot or splits the votes between different political actors. The oppositionists tend to split the vote and also cast a tactical vote on the odds-on candidate to unseat the incumbent, but no other tactical incentives are considered viable in practice by them neither. Of course, the results are not representative and thus no stable conclusions can be drawn from them. Some parts of the methodology of this research needs to be re-considered, too.

Politikatudományi tanulmányok
Kiadja: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
1053 Budapest V. Egyetem tér 1–3.
ISSN 2064-986X

Szerkesztette: Dr. Antal Attila